

Вячаслаў РАГОЙША

НАПІСАНА РУКОЙ КУПАЛЫ...

АЎТОГРАФЫ ПЕСНЯРА З МУЗЕЙНЫХ ФОНДАЎ

Каштоўнасць любой бібліятэкі і архіва – не толькі ў актыўным зборы і належным захаванні сваіх фондаў, але і ў іх прапагандзе, даступнасці іх выкарыстання. І тут першаступенную ролю адыгрывае інфармацыя аб наяўнасці ў фондах тых ці іншых матэрыялаў. У сусветным архівазнаўстве і музейзнаўстве даўно стала практыкавацца выданне каталогаў рукапісаў розных архіўных сховішчаў (нацыянальных архіваў, рукапісных аддзелаў буйных бібліятэк і г. д.). Першай такой ластаўкай стаў створаны ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы (сумесна з Міжнародным фондам Янкі Купалы) і надрукаваны сёлета ў выдавецтве “Чатыры чвэрці” каталог “Рукапісная спадчына Янкі Купалы” (укладальнік А. У. Бурбоўская). Кажу – “першая ластаўка”, бо спадзяюся, што яна прывядзе з сабой “вясну”: па ўзоры гэтага каталога неўзабаве з’явіцца каталогі і іншых беларускіх літаратурных музеяў. Само ж выданне, несумненна, не толькі спатрэбіцца спецыялістам, але і прынясе карысць усім, хто цікавіцца творчай спадчынай народнага паэта Беларусі. Паспрабую паказаць і даказаць гэта.

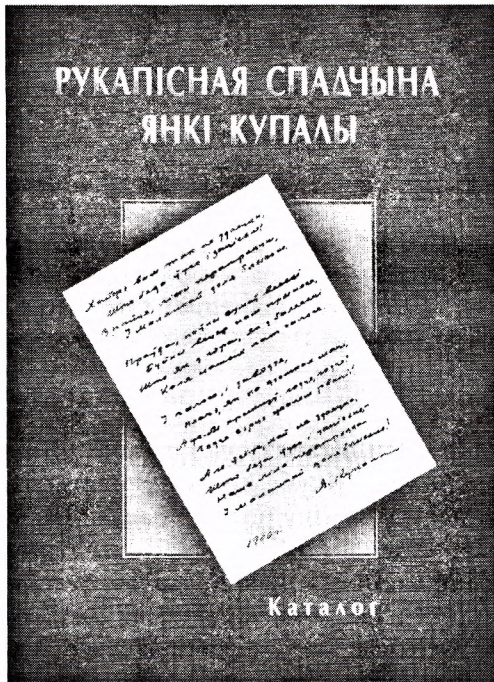
У кожнага народа ёсць рэчы і прадметы знакавыя, больш таго – свяшчэнныя. Сярод іх і рукапісы класікаў нацыянальных літаратур. Гэтыя рукапісы рупна збіраюцца, дбайна захоўваюцца ў архіўных і музейных сховішчах. Для іх часам будуецца спецыяльныя памяшканні (як, напрыклад, для рукапіснай спадчыны Льва Талстога – “сталныя пакой”, арыгінальны незгаральны пакой-сейф), каб ніякія катаклізмы ні мірнага, ні нават ваеннага часу не змаглі іх пашкодзіць. Сёння многія такія рукапісы не даюць ў рукі нават даследчыкам-літаратуразнаўцам і пры неабходнасці замяняюць іх ксеракопіямі, электроннымі носьбітамі інфармацыі – зноў жа дзеля лепшага, на доўгія вякі, іх захавання і шырэньшага выкарыстання.

Не варта і казаць, што такімі свяшчэннымі рэчамі для нас, беларусаў, з’яўляюцца рукапісы нашых класікаў, найперш заснавальнікаў су-

часнай беларускай літаратуры і літаратурнай мовы Янкі Купалы і Якуба Коласа. Зрэшты, іх, гэтых рукапісаў, у выніку розных падзей ваеннага і неваеннага часу ХХ ст. (дзве сусветныя вайны, што пракаціліся праз Беларусь, сталінскія рэпрэсіі і інш.) засталася не так і шмат. Тым большая іх каштоўнасць. Тым з большым піетэтам мы павінны да іх ставіцца. Тым больш старанна павінны іх захоўваць. Пры гэтым мы не павінны забываць і тых, хто збіраў іх – па радку, па аркушыку, па вершу, па кніжцы з дарчым надпісам...

Калі гаварыць пра рукапісы Янкі Купалы, то як не згадаць пры гэтай нагодзе добрым словам верную сяброўку народнага паэта, нязменнага, ажно да самай сваёй смерці, дырэктара Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы (далей – музей) Уладзіслава Францаўна Луцэвіч (1891 – 1960)! Адразу, як толькі ў 1942 г. яе прызначылі адказным сакратаром па ўвекавечанні памяці песняра, нават не чакаючы, пакуль урадам Беларусі будзе прынята пастанова па стварэнні музея (а гэта адбылося 4 жніўня 1945 г.), яна з усёй уласцівай ёй энергіяй распачала збор купалаўскіх рэліквій, у тым ліку рукапісаў. Па сутнасці, добрая палова рукапіснай спадчыны Янкі Купалы, што захоўваецца сёння ў музеі, сагрэта цеплынёй яе вачэй і рук. Затым яе эстафету пераняла шматгадовы галоўны захавальнік фондаў музея, пляменніца песняра Ядвіга Юльянаўна Раманоўская. Куды яна толькі ні ездзіла ў пошуках (і часта вельмі плённых!) аўтографаў Янкі Купалы! І ў Расію, і ва Украіну, і ў Грузію, і ў Польшчу...

Нямала зрабіла для пошукаў, апрацоўкі і захавання ўсяго, да чаго дакраналася рука песняра, шматгадовы супрацоўнік, а ў 1986 – 2004 гг. дырэктар музея Жанна Казіміраўна Дапкюнас, унучатая пляменніца паэта. Можна яшчэ называць прозвішчы былых і цяперашніх супрацоўнікаў музея, ажно да сённяшняга галоўнага захавальніка яго фондаў Марыі Кандратаўны Чабатарэвіч, якія па крупінцы, па радку збіраюць і старанна зберагаюць усё, што калісьці на-

пісаў і надрукаваў вялікі Янка Купала. А хіба не заслугоўваюць добрага слова тыя, хто, не маючы прамога дачынення да музея, дасылаюць і прыносяць сюды сваю пашану памяці песняра – кнігі з яго дарчымі надпісамі, лісты, звычайныя запіскі...

Так паступова, год за годам, фарміраваўся залаты фонд музея – рукапісны. Многія навукоўцы карысталіся і карыстаюцца яго багаццем. З яго дапамогай абаронена некалькі кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый, ён дапамог узвышэнню не толькі беларускага, але і міжнароднага купалазнаўства. Гэта асабліва бачна па матэрыялах усіх васьмі Купалаўскіх чытанняў – Міжнародных навуковых канферэнцый, якія перыядычна ладзіць Міжнародны фонд Янкі Купалы сумесна з музеем. Без купалаўскіх рукапісаў нельга было б на належным узроўні ні стварыць вядомую энцыклапедыю “Янка Купала” (1986), па-беларуску сціпла названую энцыклапедычным даведнікам, ні, тым больш, выдаць першы ў гісторыі беларускай тэксталогіі Поўны збор твораў Янкі Купалы ў 9 тамах, 10 кнігах (1995 – 2003)...

У каталогу “Рукапісная спадчына Янкі Купалы” (далей – каталог) сістэматызавана і апісана большасць з таго, да чаго дакраналася рука песняра і што на сённяшні дзень сабрана і захоўваецца ў фондах музея. Гэта найперш рукапісы ягоных вершаваных, драматычных і прэзаічных твораў на роднай беларускай мове, а таксама на польскай і рускай мовах, пераклады, розныя нататкі, эпістальная спадчына. Да рукапісаў па каштоўнасці прыроўнены і машынапісныя, друкаваныя тэксты, карэктурныя адбіткі, на

якіх рукой паэта зроблены тыя ці іншыя надпісы-ўдакладненні. Ужо сам па сабе каталог – як форма ўліку наяўных рукапісных матэрыялаў – апраўдвае сваё існаванне. Як і падобны дакумент любой установы, дзе ўсё ўлічана і апісана. Аднак жа не варта забывацца, што ў ім не толькі для сучаснікаў, але і для нашых нашчадкаў улічаны не матэрыяльныя рэчы часовага карыстання, а несмяротныя духоўныя скарбы, да якіх будуць звяртацца наступныя пакаленні даследчыкаў Купалавай творчасці. Так, як сёння мы нярэдка звяртаемся да апісанага яшчэ ў канцы 20-х гг. мінулага стагоддзя архіва Максіма Багдановіча, што захоўваўся тады ў будынку Акадэміі навук БССР і ад якога, на жаль, у выніку падзей Вялікай Айчыннай вайны засталася толькі тое апісанне...

Дзеля зручнасці карыстання каталогам усе аўтографы згрупаваны па раздзелах: рукапісы вершаў 1902 – 1942 гг. (“А хто там ідзе?”, “Прарок”, “Песьня Званара”*, “Паўстань...”, “На сьмерць Сьцяпана Булата” і інш. – 339 адзінак захавання), зборнік (рукапісны) “Шляхам жыцця”, польскамоўныя вершы Янкі Купалы 1902 – 1906 гг., рукапісы прэзаічных і публіцыстычных твораў, п’ес і паэм (“На Куцьцю”, “На Дзяды”, “Бандароўна”, “Паўлінка”, “Раскідае гнездо”, “Сон на кургане” і інш.), пераклады (“Слова аб палку Ігаравым”, твораў А. Пушкіна, Ф. Цютчава, Т. Шаўчэнкі, А. Міцкевіча, М. Канапніцкай і інш.), аўтабіяграфічныя матэрыялы, эпістальная спадчына (лісты да Л. М. Клейнбарта, А. А. Карыньскага, Б. І. Эпімах-Шыпілы, С. М. Гарадзецкага, Я. С. Мазалькова і інш. Апісанне кожнай адзінкі захавання ўключае яе музейны шыфр, жанр (што гэта: верш, ліст, дарчы надпіс і г. д.), першы і апошні радкі тэксту, агульную колькасць радкоў і старонак рукапісу, яго памер (у сантыметрах), знешні выгляд (у тым ліку якасць паперы, колер чарніла або алоўка, якім напісаны тэкст), час і месца напісання, ступень захаванасці. Апісваюцца асаблівыя аўтарскія паметкі (замены літар і слоў, закрэсленні, дапіскі і інш.), указваюцца першапублікацыя тэксту ў перыядыцы ці асобным выданні. Пры неабходнасці падаецца і іншая інфармацыя. Несумненна, усяго гэтага даволі, каб зацікаўленыя асобы атрымалі пра рукапісы неабходныя ім звесткі. Зрэшты, падобная форма апісання рукапісаў агульнапрынятая ў міжнароднай сістэме каталагізацыі.

Вартасць каталога (і гэтага, і такіх каталогаў увогуле) не толькі ва ўліку наяўнага рука-

* У назвах зборнікаў і асобных твораў захоўваецца арыгінальны правапіс. – *Зайвага рэд.*

Вячаслаў Пятровіч Рагойша – літаратуразнаўца, крытык. Закончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1963). Доктар філалагічных навук (1993), прафесар, акадэмік Міжнароднай Акадэміі навук Еўразіі, старшыня Міжнароднага фонду Янкі Купалы. Загадчык кафедры тэорыі літаратуры БДУ.

Аўтар больш як 500 навуковых публікацый, у тым ліку каля 20 манаграфій, зборнікаў артыкулаў і эсэ: “Паэтыка Максіма Танка” (1968), “Пераклаў Якуб Колас...” (1972), “І нясе яна дар...: Беларуская паэзія на рускай і ўкраінскай мовах” (1977), “На шляху да Парнаса: Даведнік маладога літаратара” (2003), “Паэтычны слоўнік” (1979, 3-е выд. 2004), “Напісана рукой Купалы: Архіўныя знаходкі” (1991), “І адгукнецца слова ў слове...” (1992), “Тэорыя літаратуры ў тэрмінах” (2001), “Уводзіны ў літаратуразнаўства: Вершаскладанне” (2004). У 2007 г. выдаў зборнік вершаў “Полусцяпла”. Перакладае з украінскай і польскай моваў. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў з 1969 г. Выдатнік адукацыі Беларусі (2000). Лаўрэат Міжнароднай літаратурнай прэміі імя І. Франка (2000).

піснага матэрыялу і яго папулярызацыі сярод зацікаўленых даследчыкаў творчасці паэта. Ён, безумоўна, разлічаны не на масавага чытача і не на павярхоўнае чытво. Прафесійны чытач – настаўнік роднай літаратуры і мовы, студэнт-філолаг, аспірант, ужо не кажучы пра навукоўца-філолага, – можа адно толькі з каталога, нават не звяртаючыся да саміх рукапісаў, здабыць неабходную інфармацыю. Па ім можна ўбачыць літаратурнае і ўвогуле грамадскае асяроддзе, у якім жыў і тварыў Янка Купала, беларуска-іншакраінныя сувязі, так званыя масты дружбы, якія ён наладжваў і мацаваў. Пра гэта сведчаць, у прыватнасці, яго рукапісы перакладаў з рускай, украінскай, польскай, нямецкай, нават французскай моў (маецца на ўвазе пераклад “Інтэрнацыянала” Эжэна Пацье, ажыццёўлены паэтам з дапамогай яго цешчы-францужанкі Эміліі Манэ-Станкевіч). У каталогу зафіксаваны ўсе асноўныя тэкставыя праўкі, зробленыя рукой Янкі Купалы. Па іх мы можам убачыць, як ішло нараджэнне (станаўленне, шліфоўка) таго ці іншага мастацкага твора. Гэта найперш пошук найбольш дасканаллага вобраза, слова, цэлага радка ці нават страфы. Так, першапачаткова пяты радок у вершы “Лясная царэўна” гучаў наступным чынам: “Твар мела *праменны*, як неба узор”. Пасля выпраўлення стала пакупалаўску своеадметна: “Твар мела *святлісты*, як неба узор”. Радок “Люблю і малюся, як бачу, табе” набыў таксама больш адухоўлены выгляд: “Люблю і малюся, як *Богу*, табе”. Што да верша “Партызаны”, то пошук паэтычна вобразнага радка запатрабаваў яшчэ больш намаганняў. Рукапіс сведчыць, што радок “Задымелі агні на начлезе” меў тры варыянты: “Задымеліся *вогнішчы ў пушчы*”, “Запыталі агні на *накосе*”, “Запыталі агні на *начлезе*”. Радок жа “Шляхі значылі сонца і зоры” з’явіўся ў канчатковым выглядзе толькі за пятым разам (“Усміхалася *сонца і зоры*”; “Іх *праводзіла сонца і зоры*”; “Шлях *наказвала сонца і зоры*”; “Шлях *ім значыла сонца і зоры*”).

Каталог падказвае і паказвае, якое вялікае значэнне не толькі для літаратуразнаўцаў, але і

для мовазнаўцаў маюць рукапісы пісьменніка. Я не перабольшваю: і для мовазнаўцаў. У гэтым сэнсе вельмі паказальныя апісанні падрыхтаваных самім Янкам Купалам да друку тэкстаў са зборніка “Шляхам жыцьця”.

Як вядома, у той час, калі пісаліся і друкаваліся ў перыёдыцы (як правіла, у “Нашай ніве”) вершаваныя творы Янкі Купалы, што з гэтым склалі яго лепшы дарэвалюцыйны зборнік паэзіі, правапісныя і арфаэпічныя нормы беларускай літаратурнай мовы толькі выпрацоўваліся. Над правіламі беларускай граматыкі, у прыватнасці, працаваў – пад кіраўніцтвам вядомага рускага славіста акадэміка А. Шахматава – тагачасны студэнт-філолаг Пецярбургскага ўніверсітэта Браніслаў Тарашкевіч. Гэта яму ў сакавіку 1914 г., ужо пасля выхаду з друку зборніка “Шляхам жыцьця”, пісаў Янка Купала з Вільні: “Што чуваць з беларускай граматыкай?.. Калі маеце ўжо яе нарыс, то будзьце ласкавы прыслаць нам яго, калі не, то будзьце такімі добранькімі і спрытнымі ды як найхутчэй гэта зрабіце”. Але беларускай граматыкі ўсё не было і не было. І Янку Купалу давалося самому ўдзельнічаць у выпрацоўцы пэўных правілаў беларускага напісання-вымаўлення. Відаць, некалі спецыялісты па гістарычнай арфаграфіі, арфаэпіі, лексікалогіі беларускай мовы даследуюць і гэту праблему, засноўваючыся ў значнай ступені і на купалаўскіх рукапісах.

Аўтограф зборніка “Шляхам жыцьця” – гэта сшытыя ў адну вялікую папку некалькі сотняў лістоў з творамі рукапіснымі, машынапіснымі, друкаванымі (раней у перыёдыцы, а пасля выразанымі і наклеенымі на асобныя аркушы). Бадай, на кожным лісце – купалаўскія праўкі, праўкі, праўкі... Захаваліся таксама карэктурныя адбіткі зборніка, некаторых твораў – па два, тры, чатыры, нават па восем(!) такіх адбіткаў. На іх таксама рука Янкі Купалы пакінула свой след. Якое раздолле для літаратуразнаўцаў і мовазнаўцаў! У прыватнасці, па карэктурных адбітках першага выдання “Шляхам жыцьця” мы выразна бачым, як Янка Купала ўдзельнічаў

у распрацоўцы беларускай азбукі. У напісаных (надрукаваных) тэкстах яшчэ да 1913 г. ён выпраўляў *и* на *і*, *йо*, *іо* – на *ѣ*, пачынаў сістэматычна карыстацца *ѣ* (і пасля галосных, і дзеля захавання рытму)... Хоць яшчэ і асцярожна, але асаблівасці беларускага акання, якання, мяккасці вымаўлення зычных ён імкнуўся перадаваць і на пісьме (*сьлед*, *сьцюжы*, *зьвінела*, *ёсьць*, *сьвіст*, *жыцьця* і г. д.). Цікава, што ў той жа час Я. Купала не лічыў патрэбным ужываць мяккі знак пры падваенні зычных, прасіў выдавецкіх карэктараў зняць яго ў такіх словах, як *каменьня*, *насьняня*, *засьляпленьне* (“Ужо днее”), *панаваньне* (“Нашай ніве”), *груганьне* (“Прарок”) і г. д.

Аднак час ішоў. Таксама і з Купалавай дапамогай усталёўваліся асобныя правілы беларускага правапісу. Урэшце, выйшла з друку “Беларуская граматыка для школ” (Вільня, 1918) Б. Тарашкевіча. Сілу закону набывае “тарашкевіца”. Пры ўсіх яе прыватных агрэхах яна пачынае адыгрываць сваю сістэмастваральную, універсалізуючую ролю. Што да Янкі Купалы, то ён (і гэта добра відаць ужо з карэктуры “Шляхам жыцьця” 1923 года выдання) імкнецца і на пісьме перадаваць арфаэпічныя асаблівасці беларускай мовы, па магчымасці (не даводзячы, аднак, да абсурду) трымацца правіла “як гаворыцца, так і пішацца”. Так, з аднаго боку, ён у прыназоўніках, прыстаўках замяняе *с* на *з*, *т* на *д* – нягледзячы на іх пазіцыю перад глухімі зычнымі: *з(с) хорамаў*, *з(с) паходняй*, *з(с) табоду*, *з(с) сьлязою*, *ад(т) сьвету*, *ад(т)каз*, *пад(т)хапілі*, *пад(т)сякайце*... З другога – паслядоўна, нават там, дзе не зрабіў гэтага па нейкіх прычынах у карэктуры 1913 г., галосныя *о*, *е*, *э* ў ненаціскных пазіцыях мяняе на *а*: *ва(о)ўкалак*, *легла(о)*, *мора(э)*, *ча(э)кае*, *ноча(э)нька*, *ваконца(э)*, *пера(э)д*, *Божа(э)*, *сэрца(э)*... Мяккі знак паслядоўна займае сваё месца і ў падваеннях зычных (у адрозненне ад папярэдняга выдання зборніка): *насьняне*, *калосьсе*, *гуканьне*... У першым складзе перад націскам, як і належыць, усюды з’яўляецца *я*: *я(е)шчэ*, *звая(е)ваным*, *пя(е)сьняр*, *зя(е)мля*, *бя(е)да*, *ня(е)шчаснай*, *вя(е)сна*... Літара *я* становіцца ў канцы прыметнікаў і дзеепрыметнікаў множнага ліку (*віхры дзікія(е)*; *хлопцы непакорныя(е)*; *грудзі збалелыя(е)*; *хамскія(е) натуры*; *неадкрытыя(е) сілы*; *пахаронныя(е) далі*...), у часціцы *не* (*ня(е) буду*, *ня(е) знаю*, *ня(е) пужайся*, *ня(е) хапаю*, *ня(е) ўздыхай*...). Купалаўскае набліжэнне да пэўных нормаў напісання (і вымаўлення) відаць і ў іншых выпадках: у выкарыстанні прыстаўнога *в* (*в-ока*, *в-учыў*), замест часціцы *бы* на *б* (*захацела б-ы*, *памагла б-ы*), ва ўжыванні апострафа – замест мяккага знака – пасля цвёрдых зычных перад ётаванымі га-

лоснымі (*б’(ь)еца*, *сям’(ь)ю*, *п’(ь)явак*, *п’(ь)яны*, *зьяр’(ь)ѣ* і інш.). Удасканальваецца і лексіка твораў. Русізмы, паланізмы, дыялектызмы там, дзе яны не выконваюць пэўных мастацкіх функцый, замяняюцца натуральнымі беларускімі словамі і выразамі: *склічу ўміг карагод* – *сазаву харавод* (“Песьня Званара”), *блеск* – *бліск*, *вогнік* – *огнік* (“Зоркі”), *бязмежнае мора* – *бязбрэжнае мора* (“Чалавеку”), *магутнаму Богу* – *магучаму Богу* (“Мая малітва”), *кветка-лілея* – *цвет-лілея* (“Мая дзяўчынка”), *супольна* – *спольна* (“Я хацеў бы...”), *дзе* – *гдзе* (“Мой дом”, “Я ад вас далёка...”), *удваіх* – *удваём* (“Да дзяўчынке”), *задумлівы* – *задумчывы*, *год* – *лет*, *расхапалі* – *расхвталі*, *адказ* – *адвет*, *на бел-свет* – *на мір-свет* (“На Куцьцю”)...

Калі моўныя праўкі, якія рабіў Янка Купала пры карэктаванні зборніка “Шляхам жыцьця” 1923 года выдання, былі накіраваны на ўсталяванне пэўных арфаграфічных прынцыпаў, то сэнсавыя ўдакладненні тэкстаў былі выкліканы перш за ўсё жаданнем палепшыць іх мастацкі ўзровень. Безумоўна, на гэты ўзровень уплывалі – не маглі не ўплываць – і чыста моўныя праўкі: эстэтычнае ў мастацкай літаратуры неадлучна ад лінгвістычнага, ад таго “матэрыялу і інструменту” (Якуб Колас), з дапамогай якога творыць пісьменнік. Тым не менш не толькі моўна-правапіснымі акалічнасцямі былі выкліканы тэкстуальныя змены ў асобных творах. Так, адсутнасць у новых грамадскіх умовах ранейшай, царскай цензуры дазволіла Янку Купалу аднавіць некаторыя купюры. У прыватнасці, у вершы “Прыстаў я жыць” (1912) раскрыта шматкроп’е 14-й строфы:

У жудкім чорным беспрасьвецыці
Бушуе выпасьвены кат...
Любіць... Каго, за што любіць?
І ненавідзець сіл ня хват.

У вершы “Прарок” (1912) адноўлены тэкст 10-й строфы:

Паўстаньце, рабскія натуры.
Пакіньце свой адвечны сон.
Загаманце віхрам, бурай,
Каб ажна дрогнуў ваш палон!

У вершы “Папросту” ў першадруку 1913 г. шматкроп’ем былі зашыфраваны два апошнія радкі:

Проста жывём мы, як доля вучыць,
І крывадушыць не прававалі...
Просім папросту: кінце нас мучыць,
Ляхі, маскалі!

Іншая сацыяльна-палітычная сітуацыя ў час перавыдання зборніка “Шляхам жыцьця” да-

зволіла Янку Купалу зрабіць у сваіх творах яшчэ адну сутнасную замену. У 1912 г., калі пісаў верш “Папросту”, беларусам у афіцыйных колах адмаўлялася нават у праве называцца самастойным славянскім народам. І рускія шавіністы, і польскія нацыяналісты далучалі беларусаў як асобнае “племя” адпаведна кожны да сваёй нацыі. Праз дзесяць гадоў сітуацыя карэнным чынам змянілася. Насельнікі нашага краю не толькі сталі “людзьмі звацца”, але і звацца менавіта беларусамі, больш таго – разам з іншымі народамі былой Расійскай Імперыі, тымі ж палякамі, украінцамі, літоўцамі, латышамі, займелі сваю дзяржаўнасць. Як відаць з матэрыялаў каталога, Янка Купала ўлічыў і гэтую сітуацыю. У рукапісе “Папросту” ёсць выразная аўтарская праўка:

Хочам папросту, каб лепш ручыла
Нашым хацінам, *(нашым палянам)*
нашым прыплодам,
Каб стаць раўнёю, славай і сілай
Іншым *(славянам)* народам.

Як бачым, слова *славянам* заменена на *народам*. Прызнанне беларусаў самастойным этнасам з агульнаславянскага ўзроўню пашырылася да міжнароднага, што і ўлічыў Янка Купала. Гэтай жа акалічнасцю абумоўлена і аналагічная праўка 1923 г. у рукапісе славутага верша “Маладая Беларусь”, які ўпершыню быў апублікаваны ў тым жа зборніку “Шляхам жыцця” (1913):

Падыймайся з нізін, сакаліна сям’я,
Над крыжамі бацькоў, *(над курганамі)*
над нягодамі.
Занімай, Беларусь маладая мая,
Свой пачэсны пасад між *(славянамі)*
народамі!..

Каталог неаспрэчна сведчыць пра тое, з якой вялікай адказнасцю паставіўся Янка Купала да перавыдання сваёй кнігі “Шляхам жыцця”. Так, у віленскім выданні 1923 г. замест ранейшых “зорчак” з’явіліся назвы многіх вершаў (“Ня ўздыхай”, “Яшчэ прыйдзе вясна”, “За праўду...”, “Як я полем іду...”, “Дзе ты, шчасце маё?...”, “Гора нявольнае”, “Абнімі...” і інш.). Шэраг колішніх астрафічных твораў падзелены на асобныя строфы – ад чатырох да дзесяці радкоў (“Выйдзі...”, “Як спытаюцца нас”, “Над Іматрай”, “Сьнег”, “Хмарка і Маладзік”, “На рынку”, “Наша песня”, “Падсякайце тое дрэва...” і інш.). Амаль усюды зняты прысвячэнні, пачынаючы ад прысвячэння ўсёй кніжкі (“Шчыра Паважанаму доктару А. П. Ерэмічу гэту кніжку пасьвячаю. Аўтар”). У карэктурных адбітках выкраслены і іншыя прысвячэнні: “В. і М. Ластоўскім” (“Песня

Янка Купала
за рабочым
сталом.
Мінск 1940 г.

Званара”), «Аўтару “Беларускай Гісторыі” Влас-ту» (“Дудар”), “Канстанцыі Буйло” (“Мая думка”), “Балканскім славянам” (“Забраны край”), “М. Шышко” (“Жня”), “Памяці С. Палуяна” (“Курган”), прысвячэнні газеце “Наша ніва” на некалькіх вершах (“Роднае слова”, “Ужо днее”, “Нашай ніве”, “3 мінуўшых дзён”). Прычыны гэтай акцыі, відавочна, розныя. Але, думаецца, яна выклікана не ў апошнюю чаргу тым, што паэт хацеў значна пашырыць адраснасць сваіх твораў, не абмяжоўваючы іх пэўнымі асобамі ці падзеямі.

Усё, пра што мы гаварылі дагэтуль, засведчана матэрыяламі каталога. Мяркую, адзначанага даволі, каб паказаць сапраўдную вартасць зробленай працы.

Праўда, аб’ём выдання (а гэта 480 старонак!) не дазволіў уключыць у каталог апісанні дарчых надпісаў песняра на здымках і кнігах (В. Брусаву, У. Дубоўку, М. і Л. Ісакоўскім, У. Караленку, А. М. Метэхелі, Я. Обсту, Л. М. Рагоўскаму, П. Тычыне і інш.), дзвюх карэктур “Шляхам жыцця”, што маюцца ў музеі, – першага выдання кнігі (Пецяярбург, 1913) і яе перавыдання ў Вільні ў 1923 г. У каталогу меркавалася зафіксаваць таксама ўсе наяўныя музейныя фотакопіі (ксеракопіі) асобных рукапісаў, што захоўваюцца ў іншых, найперш расійскіх архівах і рукапісных аддзелах бібліятэк (Расійская публічная бібліятэка імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына ў Пецяярбургу, Расійскі дзяржаўны архіў літаратуры і мастацтва ў Маскве і інш.). У якасці дадатку планавалася надрукаваць указальнік рукапісаў Янкі Купалы, якія знаходзяцца па-за межамі музея. Публікацыя ўсяго гэтага матэрыялу – справа бліжэйшага будучага. Але і тое, што сёння атрымалі чытачы “Рукапіснай спадчыны Янкі Купалы”, варта самай пільнай увагі і глыбокай пашаны.